

Дискусії, історіографія, рецензії

Володимир КОСИК,
доктор Сорбонни (Париж) і УВУ (Мюнхен)

ГАРВАРД ПАТРОНУЄ НЕНАУКОВІ МЕТОДИ ІСТОРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Гарвардський осередок українських студій опублікував у своєму збірнику, датованому 1999 роком, який з'явився у квітні 2002 р., статтю англійською мовою Кареля Беркгофа і Марка Царинника під заголовком "Організація Українських Націоналістів і її становище щодо німців та євреїв: Життєпис Ярослава Стецька 1941р."¹.

Уже на початку статті проглядається тенденційність і певна агресивність. Автори твердять, що, мовляв, "розшифрувати історію фракційної, секретної і до кінця 1940-х років насильницької Організації Українських Націоналістів (ОУН) було важко". Чому "фракційної" і "секретної"? ОУН (б) не була жодною фракцією, а зовсім окремою, незалежною організацією, притому нелегальною, бо її боротьба за права і незалежність українського народу не могла бути легальною. Чи боротьба проти поневолювачів – німецьких гітлерівців і російських комуно-більшовиків – могла бути не-"насильницька"?

Автори нарікають, що "розшифрування історії" цієї організації було утруднене тим, що опубліковані праці "оминали" дуже важливі проблеми. Мовляв, симпатичні ОУН(б), хоч і публікували документи, "цензурували ті місця, які могли б зашкодити образу героїчної організації, зі шляхетними засобами й метою, яка втішається загальною підтримкою. Так, наприклад, науковець з Парижа Володимир Косик вирвав з рапорту нацистської поліції безпеки і служби безпеки фразу: "Керівні українські кола відкидають Бандеру і Стецька"².

Це твердження можна зарахувати хіба що до політичної пропаганди й звичайної дезінформації. Бо хоча в цьому рапорті поліції безпеки і служби безпеки німецької націонал-соціалістичної влади така фраза є, вона не має жодного значення для загальної оцінки ситуації на всій окупованій німцями території України.

Йдеться про Ereignismeldung UdSSR Nr 23 з датою 15 липня 1941 року. Уривки цього рапорту ми опублікували 1985 року в не-

¹ Karel C. Berkhoff, Marco Carynyk, *The Organisation of Ukrainian Nationalists and Its Attitude Towards Germans and Jews: Yaroslav Stetsko's 1941 Zhyttiepyis*. – *Harvard Ukrainian Studies*, – 1999. – XXIII (3/4). – С. 149–184.

² Там само. – С. 149.

ликому збірнику документів німецькою мовою "Das Dritte Reich und die ukrainische Frage", в якому нема згаданої фрази.

Ця фраза справді є на 14-й сторінці рапорту, де, після короткого опису ситуації в Чернівцях і Станиславові*, сказано таке: "Керівні українські кола відкидають Бандеру і Стецька, але вірять, що створення уряду відбулося в порозумінні з Райхом. Угорці вірять у це саме і тому толерують призначену Стецьком повітову владу, але поводяться грубо з міліцією і мерами, як також з населенням"³.

Як бачимо, цитований уривок рапорту відноситься до частинки території України – районів Чернівців і Станиславова. Ситуацію в цих районах описує призначений для С. Бандери звіт про становлення української адміністрації після приходу німців: "Станиславівську область майже в цілості заняли малярські війська, які проголошенню української державності не робили ніяких перешкод. Румунські війська, які заняли Чернівецьку область й частини деяких галицьких повітів (Заліщики, Снятин), поставилися від самого початку ворожо до української державності й почали переслідувати, а далі й нищити українське життя"⁴.

Додаймо, що в цьому самому німецькому рапорті через дві сторінки від фрази "Керівні українські кола відкидають Бандеру і Стецька" – фрази, що так сподобалася К. Беркгофу і М. Царинникові, – на сторінці 16 є інша (цитована нами) інформація "Про положення у Львові", яка має велике значення для розуміння політики ОУН(б) щодо німців, – політики, яку Кароль Беркгоф і Марко Царинник ніби досліджували, але цієї інформації не побачили. У ній сказано, що "11 та 12.07.1941 р. усі українські партійні угруповання, за винятком ОУН-Бандери, але включаючи групу Мельника, запевнили зв'язкового офіцера вермахту (гауптмана проф. доктора Коха) про свою лояльність щодо німецьких органів влади..."⁵.

Карель Беркгоф і Марко Царинник цю інформацію про ставлення ОУН(б) щодо німців обминули, тому що вона інформує позитивно про політику цієї організації. А їхня мета, як випливає, є звинувачувати ОУН(б) у співпраці з німцями та в антисемітизмі. Звинувачення, яке впродовж десятків років постійно висувала радянська влада та про що писали памфлетисти на замовлення КДБ.

Цікаво, що Карель Беркгоф і Марко Царинник не цікавилися іншими українськими середовищами щодо їхнього ставлення до німців під час

* *Тепер м. Івано-Франківськ.*

³ *Bundesarchiv, RH 58/214 f. 171.*

⁴ *ЦДАВОВУ. – Ф. 3833. – Оп. 1. – Спр. 15. – Арк. 1–5. Див.: Сергійчук В. ОУН–УПА в роки війни. Нові документи і матеріали. – Київ, 1996. – С. 256–262.*

⁵ *Bundesarchiv, RH 58/214 f. 173.*

війни, наприклад, середовищем Українського Центрального Комітету, який був під впливом ОУН(м). Незрозуміло, чому вони шукали зла лише в ОУН(б). Чи не тому, що ОУН(б) була стрижнем українського визвольного руху і боротьби проти німецької та російської окупації України? За принципом, що треба нищити все, що може дати українському народові якийсь нормальний образ минулого?

Після натяку про те, що Косик "цензурував" згаданий документ, автори кажуть, що, "на щастя", українські історики заповнюють прогалини. Так, Володимир Сергійчук опублікував збірку документів, де вже є повний текст Акта проголошення відновлення Української Держави у Львові 30 червня 1941 р.

Насправді збірник документів В. Сергійчука з'явився 1996 року, тоді як повний текст Акта вже був нами опублікований раніше в монографії "Україна під час Другої світової війни 1939–1945" (Нью-Йорк, 1992, документ 56). Ця монографія вийшла також у Львові під назвою "Україна і Німеччина у Другій світовій війні" (НТШ, 1993). Отже, прогалина вже раніше була заповнена, відколи став доступний оригінальний текст проголошення, який є в архівах у Києві.

Цікаво, що в посиланні на збірник В. Сергійчука автори критикують його за те, що він, мовляв, не зазначив, що в назві Акта були спочатку слова "Акт проголошення", але слово "проголошення" перекреслено й написано рукою "відновлення". Науковий дослідник, коли подивиться на документ, то побачить, що написаний секретаркою (чи секретарем) текст був поправлений власноруч самим автором тексту, тобто Я. Стецьком, перед тим, як мав бути прочитаний на зборах представників громадянства. Зрештою, на документі є й інші примітки, зроблені рукою Я. Стецька, як-от: "Аркуш цей переписаний [і] переданий на землі Східної України" і після заголовка: "Акт відновлення Україн[ської] Держави після 23-х років неволі доконує Ярослав Стецько"⁶. Отже, сказано виразно—"відновлення".

Однак автори, докоряючи В. Сергійчукові, додають, що в тодішній газеті "Самостійна Україна" (Станиславів, 10 липня 1941 р.) є "проголошення", а не "відновлення". Ми можемо додати, що, наприклад, "Бучацькі вісті" за 27 липня також написали "Акт проголошення". Фотостати текстів цих двох газет були опубліковані в радянських публікаціях, інспірованих КДБ та поширюваних на Заході з метою завдати шкоди ОУН(б) та підтримати атаки проти неї з боку ОУН(м).

Коли йдеться про газетний текст, то треба додати, що згадані газети (а може, й інші) помістили "справлений" текст. Це, зокрема, видно у другій половині третього пункту Акта, який у тексті Я. Стецька звучав:

⁶ Див.: *Українське державотворення. Акт 30 червня 1941. Збірник документів і матеріалів.* – Львів–Київ, 2001. – С. 123.

"Українська Національна Революційна Армія, що творитисьме (тобто буде творитися – В. К.) на українській землі, боротисьме даліше спільно з союзною німецькою армією проти московської окупації за Суверенну Соборну Українську Державу і новий лад у цілому світі".

Цей текст був поправлений так: "Українська Національна Революційна Армія, що твориться на українській землі, боротисьме даліше з СОЮЗНОЮ НІМЕЦЬКОЮ АРМІЄЮ проти московської окупації за Суверенну Соборну Державу і новий лад у цілому світі".

Наприкінці тексту після слів "Хай живе Провідник Організації Українських Націоналістів" додано "й Українського Народу" Степан Бандера, а потім замість організаційного вітання "Слава Україні! Героям Слава!", як у тексті Я. Стецька, у газетному тексті є лише "Слава Україні!".

Тут можна додати, що у версії, яку подає збірник ЗЧ ОУН за 1955 р. під заголовком "З Акта проголошення відновлення Української Держави" та в якій нема третього пункту Акта, текст закінчується так: "...Українська національно-революційна Армія, що твориться на Українській Землі, боротиметься далі проти московської окупації за Суверенну Соборну Державу і новий справедливий лад у цілому світі." А в кінці тексту: "Льва-город, дня 30 червня 1941 р., год. 20"⁷. А в оригіналі, що є в архівах Києва, нема слова "справедливий" і не подано місця і дня Акта. На підставі цього можна здогадуватися, що десь може існувати ще один (остаточний?) текст Акта 30 червня 1941 р.

Далі Карель Беркгоф і Марко Царинник перебирають від К. Паньківського опис зборів у Львівській "Просвіті", на яких був зачитаний Акт проголошення відновлення Української Держави. Кость Паньківський, хоч погодився належати до створеного Я. Стецьком

⁷ ОУН у світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929–1955. – (Мюнхен), 1955. – С. 57–58. Цей текст опублікований у споминах Я. Стецька "30 червня 1941" (Лондон, 1967), а також у збірнику "Українська суспільно-політична думка у 20 столітті, документи і матеріали, Т. III. Упорядкували Тарас Гунчак і Роман Сольчаник – Сучасність, 1983. У цьому ж збірнику подається також зовсім вигаданий текст Акта, що його поширював відомий опонент ОУН(б) Кость Паньківський, який взятий, за його твердженням, з "Жовківських Вістей" від 10 липня 1941 р. (Кость Паньківський. Від держави до комітету. Друге видання. – Кренфорд, США, 1970.) Але насправді це не текст Акта, а звичайна журналістська інформація, відповідно оформлена, яка не претендувала відтворювати документ Я. Стецька. Зате текст листівки, яку поширювали у Львові в перших днях липня 1941 р. і яка називається "Акт проголошення Української Держави" дослівно відповідає тому текстові, що його опублікували "Буцацькі Вісті". Текст цієї листівки подає якраз Кость Паньківський, але він не вважав, що це текст Акта, а волів уважати, що текст Акта – це та інформація, яка з'явилася у "Жовківських Вістях" і де було слово "створення" Української Держави (а не "відновлення") і фраза "Слава героїчній німецькій армії і її Фірерові Адольфові Гітлерові!". Він хотів доказати, що ОУН(б) не відновляла держави і славословила Адольфа Гітлера.

українського уряду, дещо пізніше перейшов у табір завзятих противників ОУН(б), увійшовши до керівництва Українського Крайового Комітету, а потім Українського Центрального Комітету у Кракові, який силою обставин співпрацював з німцями. Невідомо, чому автори вибрали його суб'єктивний і сповнений неповаги опис зборів. Нам здається, що всяке зусилля здобути свободу і незалежність для свого народу за-слуговує поваги.

Переходячи до питання проголошення відновлення Української Держави, Карель Беркгоф і Марко Царинник пишуть, що німці у відповідь вимагали відкликати Акт. Тому 7 липня Я. Стецько поінформував німецького міністра закордонних справ, що ОУН(б) не може "анулювати" (rescind) проголошення⁸.

Це не відповідає правді, бо справа "анулювання" – пізніша. В листі українською мовою до німецького міністра закордонних справ з датою 7.VII.1941 р., який має назву "заява"⁹, Я. Стецько писав, що його честь наказує йому продовжувати розпочату діяльність і тому не може її "заперестати". Там нема нічого про "анулювання" проголошення. Але наприкінці тексту є таке речення: "З другої сторони, не хочу нарушити необхідної для Українського Народу приязні й допомоги Великонімецьчини у боротьбі з Москвою й піддаюся тому заповідженому німецькими властями еренгафтові". Це останнє слово Я. Стецько перекреслив і на ньому написав рукою "ув'язненню". Отже, "піддаюся... ув'язненню".

Карель Беркгоф і Марко Царинник дуже щедро перекладають німецьке слово "Ehrenhaft" як honorary detention. Вони тим виявляють, що не знають так званої Nazideutsch, тобто німецької нацистської мови, в якій Ehrenhaft не означало нічого "почесного", а просто "домашній арешт" (по-французьки assignation a residence). Це щодо гітлерівської термінології.

Але, виявляється, є ще й російський текст цієї "заяви", точніше – російський переклад німецького тексту. В німецьких архівах німецького тексту ми не бачили, але він міг бути затриманий якоюсь німецькою інстанцією в Україні і по війні потрапив до одного з архівів СРСР. У російському перекладі німецького тексту сказано "не можу відмовитися від розпочатої діяльності", а в останньому реченні замість слова "еренгафт" чи "ув'язнення", сказано: "...и предлагаю поэтому с высказанным уважением свои услуги"¹⁰.

⁸ Karel C. Berkhoff, *Marco Carynnyk, op.cit.*, p. 150.

⁹ ЦДАЖР. – Ф. 3833. – Спр. 7. – Арк. 47–49. Цей проект тексту в українській мові має вгорі номер 46/41, потім напис рукою "Львів 6.VII.41", нижче теж рукою "Поправити мову", а наприкінці машинопису стоїть дата: "Львів, дня 7.VII.1941". Текст з поправкою слова "еренгафт" на "ув'язнення" підписаний і має печатку "Українське Державне Правління".

¹⁰ "Українське державотворення...", *поп. цит.* – С. 159. Джерело: ЦДАВОВУ. – Ф. 57. – Оп. 4. Спр. 388. – Арк. 252–253.

Якщо російський переклад з німецької мови правильний, то дискусія про "еренгафт" чи "ув'язнення" стає зайвою. Це був би також ще один доказ того, що проекти листів Я. Стецька і остаточний текст у німецькій мові не завжди однакові. Це ж стосується й "життєпису".

Але є ще інший бік справи. Коли Карель Беркгоф і Марко Царинник твердять (на підставі архіву ЦДАВОВУ), що Я. Стецько 7 липня 1941 р. вислав листа до німецького міністра закордонних справ, то треба спочатку дослідити, чи цей лист справді був висланий і чи міністр його отримав. Бо лист, може, взагалі не був висланий або був переловлений німцями у Львові й засекречений. У всякому разі його нема в німецьких архівах. Такі документи французькою дипломатичною мовою називають *nul et non avenue* (неіснуючий і недійсний). У науці їх не можна брати до уваги, бо вони деформують дійсний стан речей (бо те, що не сталося, не є дійсністю).

Відповідає правді, що СД арештувало Я. Стецька 9 липня у Львові й депортувало до Берліна. Цю дату вдалося встановити після 1986 року. Ярослав Стецько не пригадував собі точно, коли він був арештований, говорив – мабуть, 11 чи 12 липня 1941 р. Тому в нашій праці французькою мовою про націонал-соціалістичну Німеччину і Україну¹¹ ми подали дату 12-го.

Сперечатися про те, чи в Берліні його звільнили з тюрми і взяли під домашній арешт 12-го, 15-го чи 25 липня, не є суттєвим. Нам здається, що це сталося 15 липня, як про це пише Р. Ільницький¹², який зазначає, що С. Бандеру звільнили п'ять днів пізніше. Вже 15 липня 1941 р. Я. Стецько написав заяву (*Erklärung*), яка була вручена німецькому міністерству закордонних справ у Берліні¹³. Вона підписана Ярославом Стецьком без подання функції в ОУН. У ній Я. Стецько, між іншим, підкреслює, що він проголосив встановлення української влади без будь-якої домовленості з німецькими чинниками, а тільки згідно з наказом провідника ОУН. Як знаємо, радянсько-комуністична пропаганда та ОУН(м) на еміграції твердила протилежне.

У Берліні німці чинили тиск на Бандеру (Бандера був арештований у Кракові 5 липня і депортований до Берліна) і Стецька, щоб вони відкликали Акт проголошення відновлення Української Держави. Вони чинили цей тиск до 12 вересня, коли, як подає Роман Ільницький, Бандеру, Стецька, Стахова востаннє "переконували" професори Ганс Кох та Г. фон Менде¹⁴. Три дні пізніше Я. Стецька, Степана Бандеру

¹¹ *W. Kosyk, L'Allemagne national-socialiste et l'Ukraine. – Paris, 1986, P. 113.*

¹² *Deutschland und die Ukraine 1934-1945, zweiter Band, zweite Auflage. – Munchen, 1958. – S. 188.*

¹³ *Auswertiges Amt, Allgemeine Akten, Pol. XIII, 24. E292445-47. Цей текст ідентичний з тим, що є в ЦДАВОВУ. – Ф. 3833. – Оп. 3. – Спр. 7.*

¹⁴ *Deutschland und die Ukraine..., non. цит.. – С. 257.*

та інших СД знову заарештувало й ув'язнило в головній берлінській тюрмі на Александерплац. А в січні 1942 р. їх перевезли до концтабору Саксенгаузен (назва походить від слова "Саксонія").

За період від 15 липня до 12 вересня 1941 р., коли вони були під домашнім арештом і поліційним наглядом у Берліні, С. Бандера і Я. Стецько все ж таки займалися українськими справами. До Берліна приїжджали люди з України і привозили для Бандери, а також і для Стецька, листи та інформацію про події в Україні¹⁵.

У відповідь на постійні вимоги німецьких інстанцій відкликати Акт 30 червня 1941 р. Я. Стецько написав проект документа під назвою "Розв'язка ситуації у Львові на найближчий час". Чернетка документа є в архівах у Києві¹⁶. Його остаточно оформлено, мабуть, з допомогою С. Бандери і Р. Ільницького, і в перекладі німецькою мовою він має назву "Zur Lage in Lwiw (Lemberg)". Цей документ вручено німецькому міністерству закордонних справ¹⁷. Він датований 21.07.1941 р. і має шість сторінок. У ньому викладена справа проголошення відновлення Української Держави у Львові. Документ підписаний "Політична служба Організації Українських Націоналістів. Відділення зовнішньої політики та закордонної пропаганди"¹⁸.

Крім того, обидва керівники ОУН(б) реагували на події, наприклад, на приєднання Галичини до Генерал-губернаторства, про що свідчать їхні листи до Гітлера від 3 серпня 1941 р.¹⁹

У першій половині серпня тиск збільшився настільки, що почали кружляти інформації, що Бандера має намір відкликати уряд Стецька, заборонити своїй Організації будь-яку нелегальну діяльність, зупинити пропаганду проти "прихильників Мельника" (дуже цікава умова!) і зарядити, щоб члени ОУН(б) співпрацювали з німцями²⁰. Таку інформацію, згідно з німецьким донесенням за 13 серпня 1941 р., привіз з Берліна до Львова Іван Равлик.

Насправді було дещо інакше. Це пояснює лист Степана Бандери до А. Розенберга, міністра окупованих територій Сходу, за 14 серпня 1941 р.

У цьому листі С. Бандера інформує А. Розенберга про те, що проф. Ганс Кох, у присутності проф. фон Менде, передав йому, в його (Розенберга) імені, умови, які дозволили б німцям прийняти рішення погодитися на існування ОУН та інших українських організацій. Ці

¹⁵ Багато з них опубліковані у збірнику документів "Українське державотворення. Акт 30 червня 1941". Збірник документів і матеріалів. – Львів–Київ, 2001.

¹⁶ ЦДАВОВУ. – Ф. 3833. – Оп. 3. – Спр. 7.

¹⁷ AA, Ukraine, Pol. XIII, 24. E292448-53.

¹⁸ Український переклад див. Україна в Другій світовій війні у документах. – Т. 1 – Львів, 1997.

¹⁹ Bundesarchiv, R 43 II/1504 b f. 22-23, R 43/II/1500 f. 108-109.

²⁰ AA, Ukraine, Pol. XIII, 24.

умови були: а) припинення будь-якої партійно-політичної пропаганди, б) відмова від будь-якої пропаганди на користь живого українського лідера (очевидно, німці мали на думці Бандеру, бо ж це був час, коли творився міф Бандери, керівника і символу визвольної боротьби українського народу – В. К.) і в) розв'язати уряд, створений внаслідок Акта 30 червня 1941 р.

С. Бандера як провідник ОУН підкреслював у листі, що ОУН могла б погодитися на дві перші умови на час війни, хоч не бачить їх доцільності. Зате ОУН не вважає себе повноправною прийняти третю умову з багатьох причин, в тому і з уваги на німецько-українські взаємини. Щоб відповідно з'ясувати ситуацію, С. Бандера додав до листа широко опрацьований меморандум під назвою "Zur Lage in Lwiw (Lemberg)". Документ має одинадцять сторінок, з підрозділами: "Дотеперішня співпраця ОУН з Німеччиною", "ОУН і новий лад в Європі", "Основи для українсько-німецької приязні", "Держава як допущення творчої праці народу", "Мета ОУН – Українська держава", "Акт 30.06.1941 та українсько-німецька співпраця", "Становище ОУН до українського державного уряду", "ОУН за дальшу співпрацю з Німеччиною", "Заключні висновки"²¹.

Варто навести кілька фраз з документа: "Українство бореться проти всякого поневолення, чи то жидівським большевизмом, чи то російським імперіалізмом" (стор. 2). "ОУН бажає співпраці з Німеччиною не з опортунізму, але зі свідомости про конечність цієї співпраці для добра України" (стор. 3). "Немає кращої поруки для українсько-німецької співпраці, як та, якою Німеччина визнає Українську Державу..." (стор. 4). "Мета боротьби Організації Українських Націоналістів – ОУН – є просто Українська Держава, але не держава, в якій ОУН мусить мати керівну роллю. ОУН підпорядковується Українській Державі, а не навпаки" (стор. 5). "ОУН не має легального права розв'язати уряд. Це можуть зробити лише Національні Збори" (стор. 7).

Подібно, як відомий меморандум Організації Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери, який був виданий приблизно в половині червня 1941 р. з участю Степана Бандери і вручений канцелярії Райху 23 червня²², меморандум "Zur Lage in Lwiw (Lemberg)" є одним з основних документів ОУН(б) про її політику щодо Німеччини. ОУН(б) ніколи не приховувала своєї політики щодо Німеччини під час війни проти Москви, але ставила багато умов. Про ці умови евентуальної співпраці противники українського національ-

²¹ AA, *Ukraine, Pol. XIII, 24. E292431-41.*

²² Німецький оригінал і український переклад див. "Україна в Другій світовій війні у документах". – Львів, 1997. – Т. 1. – С. 58–85.

но-визвольного руху зазвичай мовчать або кажуть неправду, подібно як це робили колись радянські автори.

Ось наприклад, Карель Беркгоф і Марко Царинник запевняють, що в результаті ОУН(б) змагала не так до "незалежності (про яку Акт 30 червня нічого не говорить)", а радше говорила лише про "Українську Державу", "очевидно в роді Словаччини чи Хорватії воєнного часу"²³.

Незнання ніколи не було доказом правди. Насправді, отримавши 23 червня 1941 р. меморандум ОУН(б), канцелярія Райху 26 червня з'ясувала зміст меморандуму так:

"...У меморандумі висловлено думку про відновлення незалежної Української Держави в дусі Брест-Литовського мирного договору. Українці, прагнучи самостійності, вважають, що з політичної точки зору створення унормованих на довгий час стосунків у Східній Європі може статися лише за існування політично самостійної Української Держави. Також Україна стане органічною складовою частиною і суттєвим доповненням європейської економіки на довгий час тільки тоді, коли Українська Держава буде також економічно незалежною. І нарешті, найкращим гарантом німецько-українського союзу і найкращим бастионом проти російського тиску на Європу мали би бути українські збройні сили. Розв'язка українського питання у такий спосіб, як були вирішені словацьке та хорватське питання, не є вказаною"²⁴.

Ось таке коротке, але влучне резюме меморандуму ОУН(б) зробила канцелярія Райху.

У меморандумі ОУН(б) справді сказано, що питання Української Держави не може бути розв'язане аналогічно до виниклих словацької та хорватської держав, і подається відповідна аргументація²⁵.

Чому ж Карель Беркгоф і Марко Царинник пишуть неправду?

Вони потім ще раз переконують, що навіть Я. Стецько в своєму листі до Гітлера за 04.07.1941 р. говорить лише про "суверенну" державу (насправді, це лише проект, який ніколи не дійшов до Гітлера).

Так, це слово є в двох німецьких проектах, які мають реєстраційний номер 2/41. Авторі не згадують, що є й інший проект такого ж листа до Гітлера, який має вгорі з лівого боку рукою написаний реєстраційний номер "ч. 4/41". Цей німецький текст не має дати, але, правдоподібно, написаний того самого дня, і він також підписаний власноручно Я. Стецьком і має печатку "Українське Державне Правління". В ньому сказано, що "ми не сумніваємося, що ця перемога дасть українському народові

²³ *Berkhoff/Zarynyk, non. cit. – С. 151.*

²⁴ *Український текст і оригінал див. "Україна в Другій світовій війні у документах". Львів, 1997. – Т. 1. – С. 86–89. Там подано координати німецького джесера.*

²⁵ *Там само. – С. 84.*

можливість зміцнити незалежність об'єднаної (тобто соборної – В. К.) України й дозволить їй взяти участь у міждержавнім житті нової Європи"²⁶.

Далі автори твердять, що Стецько і Бандера писали 14 серпня 1941 р. (більш як місяць після їх арешту), що вони будуть співпрацювати з Німеччиною "не зі страху й опортунізму", а тому, що Україна потребує цього, й додали, що в їхньому листі було запевнення, що "Українська держава буде дуже про-німецькою"²⁷. Той, хто читав цей документ (мова про меморандум, про який ми говорили вище), побачить, що позиція ОУН(б) була іншою.

Наприклад, документ говорить: "Die OUN wunscht eine Zusammenarbeit mit Deutschland nicht aus Opportunismus, sondern aus der Erkenntnis der Notwendigkeit dieser Zusammenarbeit fur das Wohl der Ukraine"²⁸. Повторимо переклад, який ми вже цитували; "ОУН бажає співпраці з Німеччиною не з опортунізму, але зі свідомості про konieczність цієї співпраці для добра України". Отже, тут нема слів "не зі страху" та упрощеного твердження, що "Українська держава буде дуже про-німецькою".

Отже, маємо до діла з відхиленням від тексту.

Потім, покликаючись на Дж.-П. Гімку та Ярослава Грицака, автори говорять про пронімецьку орієнтацію ОУН і віру в "обмежену колаборацію". Вони не уточнюють, про яку ОУН йдеться, тому висновок – ОУН(б), якій треба за будь-яку ціну приписати "коляборацію" та "виразно антисемітську ідеологію". І тут на допомогу приходять "життепис" Я. Стецька.

Карель Беркгоф і Марко Царинник твердять, що коротко після 15 липня 1941 р., тобто після написання заяви (Erklärung), про яку йшлося вище, Я. Стецько написав свій "життепис" (думаємо, що якщо він його міг написати, то хіба коротко перед його арештом у половині вересня 1941 р.). Цей "життепис", на їхню думку, – документ дуже важливий, бо "нарешті" пояснює зв'язки ОУН (б) з Берліном (?).

Пояснення дуже дивне й смішне. Виходить, ніщо інше не пояснює ставлення ОУН(б) до Німеччини. Про це говорять численні офіційні документи цієї організації, починаючи від рішень Великих Зборів і конференцій та, зокрема, інших українських документів німецькою мовою, про які ми згадували. Майже всі вони перекладені й опубліковані в Україні²⁹. Ми

²⁶ ЦДАВОВУ. – Ф. 3833. – Оп. 3. – Спр. 7. – Арк.. 153. Кожен проект листа, навіть не висланого, мав підпис Я. Стецька і печатку "Українське Державне Правління", як це Я. Стецько любив завжди робити.

²⁷ Berkhoff/Zarynnyk, *оп. цит.* – С. 152.

²⁸ AA *Allgem. Akten*, Pol. XIII, 24, S. 3. E292433.

²⁹ Див. В. Косик. *Україна і Німеччина у Другій світовій війні.* – Львів, 1993; *"Україна в Другій світовій війні у документах".* – Львів. – Т. 1. – 1997., Т. 2 – 1998., Т. 3 – 1999., Т. 4 – 2000.; *Українське державотворення. Збірник документів і матеріалів.* – Львів-Київ, 2001; Володимир Сергійчук. *ОУН-УПА в роки війни: нові документи і матеріали, Київ.* – 1996 та інші.

вважаємо, що тільки ці документи можуть бути підставою для наукового дослідження взаємин між ОУН(б) і Німеччиною.

Про ставлення ОУН(б) до Німеччини говорять і інші факти й документи. По-перше, німці провели перші масові арешти членів ОУН(б) в половині вересня 1941 року. Тоді арештували близько 1500 членів цієї організації³⁰. Були це перші німецькі масові репресії проти українців взагалі. Не будемо говорити, хто й чому спровокував ці арешти.

Поінформуємо додатково, що один з документів Нюрнберзького процесу проти воєнних злочинців гітлерівської Німеччини говорить, що 25 листопада 1941 року СД видало наказ для своїх постів у Райхскомісаріяті Україна арештувати всіх членів ОУН(б) і знищувати їх без суду, бо "рух Бандери" готує повстання³¹. Ця інформація відповідала правді. Дуже дивно, що українські історики, як-от Ярослав Грицак, про це нічого не знають. Бо, очевидно, чужинецькі автори можуть цього не знати, не завжди зі злої волі, їм нелегко вийти поза стереотип, накинутий Москвою, що українці, зокрема націоналісти, були колаборантами гітлерівського окупаційного режиму.

Що ж до самого "життепису" Я. Стецька, його ніхто не збирався досліджувати. Може тому, що науковці не вважали його серйозним документом. Деякі дослідники думали й далі думають, що йдеться про добре приготовлений фальсифікат російсько-радянських спецслужб. Ми не поділяємо цієї думки. Все ж таки дослідники мають право далі досліджувати. Тим більше, що український текст має багато поправок, зроблених рукою, які дослідники можуть додатково досліджувати.

Тут буде цікаво додати, що Беркгоф і Царинник зазначають, що Жанна Ковба, автор книжки "Людяність у безодні пекла: поведінка місцевого населення Східної Галичини в роки "остаточного розв'язання" єврейського питання" (Київ, 1998), перед публікацією своєї книжки пред'явила фотокопії "життепису" Ярославі Стецько, щоб вона ідентифікувала почерк. Ця авторка твердить, що Слава Стецько "...поставила під сумнів автентичність підпису і поправок у тексті", вона не впізнала почерк свого чоловіка³².

Та які б не були результати подальших досліджень, для нас є основним ствердити, що "життепис" за жодних умов не можна вважати офіційним документом Проводу ОУН(б). Це суто особистий життєпис людини, яка відповідає сама за себе.

³⁰ Цю цифру подас одне повідомлення, опубліковане в журналі "Пролом". Див. *Українське державотворення...*, *нон. цит.* – С. 443.

³¹ Цей наказ є між доказовими матеріалами Нюрнберзького процесу про масове знищення населення, *ІМТ, Т. 39, С. 268–269*, див. також *Україна в Другій світовій війні, Т. 1, С. 365*.

³² *Berkhoff/Zarynyuk, non. цит.* – С. 157.

Це видно з самого тексту. Автор пише від себе: "Über meine Weltanschauung" ("Про мій світогляд", тобто світогляд його, а не ОУН(Б)), "Ich bin der Meinung" ("я думаю", "стою на становищі") і т. п. Також наприкінці тексту, де йдеться про евентуальне застосування в Україні німецьких методів щодо євреїв, сказано "Я думаю..." (Ich bin der Meinung...). Ми свідомо беремо до уваги німецький переклад тексту, який був призначений для німців, бо український текст треба вважати лише першим проектом, чернеткою. Тут знову ж таки підкреслюємо, що німецький текст не був переданий німцям, отже, він фактично не має політичного значення. Він залишається тільки чернеткою, документом *nul et non avenu*.

У всякому разі, на нашу думку, ніхто не має права переносити вину за думки однієї особи на цілий провід і членство цієї організації, тобто застосовувати принцип колективної відповідальності, який так широко й старанно застосовували (також і в Україні) диктаторські режими націонал-соціалістичної Німеччини й советсько-комуністичної Росії. Дослідники й науковці в демократичному світі таких висновків в історії, як і в судочинстві, не практикують. Не менш невинуваним є у такий спосіб кидати тінь на всю подальшу діяльність ОУН(Б) і її боротьбу за незалежність України.

Все вказує, що Беркгоф і Царинник взяли приціл на "життєпис" Я. Стецька з метою розгорнути кампанію нібито "наукової інформації" про те, що, як писав Д. Поль, "ОУН(Б) мала антисемітську ідеологію, зокрема, весною і літом 1941 р."³³ та що, на думку Беркгофа і Царинника, "у перших тижнях після інвазії Радянського Союзу Німеччиною лідери ОУН(Б) хотіли, щоб євреї були вбиті і були готові брати в цьому участь"³⁴. Обвинувачення жакливе і з історичної точки зору зовсім не виправдане. Але воно цілком відповідає прийнятій у деяких колах opinio, що націоналіст – значить антисеміт.

Для підкріплення ще більшого обвинувачення цитуються різні автори, а в посиланнях подаються як джерела також багато відомих радянських памфлетистів, які працювали на замовлення російсько-радянських спецслужб, "громдили" націоналістів на еміграції, розгортали безпощадну боротьбу проти українського націоналізму і патріотизму взагалі, а по суті мали за завдання цю еміграцію дестабілізувати, розпалювати міжпартійну боротьбу й змушувати еміграцію не звертати увагу на утиски і репресії в Україні, на політику колоніального поневолення й національного приниження українців. Для цього всі методи були дозволені, включно з вигадками та "підтасуванням" документів.

³³ *Berkhoff/Zarynyk, non. цит. – С. 152.*

³⁴ *Там само. – С. 155.*

А тепер К. Беркгоф і М. Царинник, щоб показати антиєврейськість ОУН(б), пишуть про "Раду сеньорів", яку покликано 6 липня 1941 року, щоб "дораджувати адміністрації Стецька". Вона, мовляв, на засіданні 18 липня дискутувала про меншості в Україні і про євреїв. На цій "наradі" письменник О. Гай-Головка говорив дуже проти євреїв, а "Кость Левицький, відомий галицький політик і голова Ради [сеньорів], сказав, що "німецькі методи щодо євреїв нам не підходять...", тоді як Степан Ленкавський підтримав Гай-Головка, кажучи, що "прийємо методи, які доведуть до їх знищення"³⁵.

Ця інформація подається ніби за автором з Німеччини Дітером Полем, який про це писав у своїй праці, що з'явилася у Мюнхені 1996 року³⁶.

Тут знову маємо справу із звичайним підтасуванням документів. Але є ще й інший бік справи. Автори обтяжують націоналістів Гай-Головка і Ленкавського, а щодо демократа Левицького кажуть, що він сказав, що німецькі методи щодо євреїв "нам не підходять". Дивно, що вони не зацитували висловлену Левицьким в іншому місці таку думку: "Молоді здібні (євреї) йдуть до праці. Частина треба знищити. Хоч і тепер є вже дещо знищено.. Факт є, що деякі влізли в українську кров, багато женилися з українками"³⁷.

Цитуємо цю фразу лише для того, щоб показати, що маємо до діла з маніпуляцією текстами.

Що ж до нас, то вважаємо, що весь цей документ дуже підозрілий. У всякому разі він не має нічого спільного з Радою сеньорів. Створена 6 липня Рада сеньорів не була покликана і не мала на меті "дораджувати адміністрації Стецька". У протоколі Ради сеньорів записано: "...і вибрано Раду сеньорів, як еманацию волі громадянства для керування акцією об'єднання громадянства і контактування з німецькою військовою і цивільною владою з метою осягнення і здійснення національного ідеалу"³⁸. Крім того, в протоколі засідання Ради, яке відбулося 9 липня, записано твердження одного з її членів: "З уваги на зліквідування уряду Бандери (Стецька вивезли), Сеньорат є зараз одним єдиним представником українців".³⁹

Додаймо, що О. Гай-Головка і С. Ленкавський ніколи не були членами Ради сеньорів.

³⁵ Там само. – С. 154.

³⁶ Dieter Pohl, *Nationalsozialistische Judenverfolgung in Ostgalizien 1941-1944: Organisation und Durchführung eines staatlichen Massenverbrechens*, див. Berkhoff/Zarynyk, non. цит. – С. 175.

³⁷ ЦДАВОВУ. Ф. 3833. – Оп. 1. – Спр. 9. – Арк. 2.

³⁸ Протоколи нарад Ради сеньорів. Машинопис. – С. 1. // Фотокопія протоколів зберігається в домашньому архіві Володимира Косика.

³⁹ Там само. – С. 8.

Протоколи Ради сеньорів свідчать, що вона не відбула жодного засідання 18 липня і не дискутувала питання про національні меншини в Україні.

Насправді документ, який цитують Беркгоф і Царинник, покликаючись на Д. Поля, не має нічого спільного з Радою сеньорів. Це якийсь підозрілий "протокол" якогось "засідання" з участю Головка, Гупала, Левицького, Ленкавського, Стефаника, без зазначення імен⁴⁰. Імена додали автори (чи може Д. Поль?). Вони пишуть: "Кость Левицький, визначний галицький політик, який був головою Ради" (сеньорів). Це ще одна вигадка. На такому засіданні молодих інтелектуалів не міг бути 81-літний і вже не зовсім здоровий тоді Кость Левицький, але, згідно з нашими дослідженнями, це міг бути Борис Левицький.

Треба підкреслити, що згаданий документ не підписаний, не підтверджений, без позначення, що це за засідання. Тому може бути звичайним підробленим документом з наміром провокації стосовно названих осіб. До таких документів науковець мусить ставитися з великою обережністю. Це також не могла бути якась "конференція" членів ОУН(б) (як про це писав інший молодий автор), бо подаються правдиві прізвища, а на конференціях ОУН(б) був звичай уживати тільки псевда. При тому між присутніми були теж члени ОУН(м).

На закінчення хочемо підкреслити, що такі псевдонаукові статті, як стаття К. Беркгофа і М. Царинника, не приносять користі науці, ані справі справедливого висвітлення українсько-німецьких і українсько-єврейських взаємин у минулому. Вони справляють враження, що стаття написана "на замовлення", або щоб "зажати слави".

Такий підхід до питання дослідження згаданих взаємин, на нашу думку, не належить до об'єктивних методів історичного дослідження.

⁴⁰ ЦДАВОВУ. – Ф. 3833. – Оп. 1. – Спр. 9.